

สถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทย : ศึกษากรณีวัดสร้อยทอง

นางสุขใจ พุทธิเศษ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสังคมวิทยาศาสตรบัณฑิต

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๗

ISBN 974-563-769-6

009810

i17929039

STATUS AND ROLE OF NUN IN THAI SOCIETY :
THE CASE OF WAT SOITHONG

Mrs.Sukjai Buddhavisate

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for The Degree of Master of Arts
Department of Sociology and Anthropology
Graduate School
Chulalongkorn University

1984

หัวข้อวิทยานิพนธ์ สถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทย :
ศึกษารณีย์วัดสร้อยทอง
ชื่อนิสิต นางสุขใจ พุทธิพิเศษ
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์
ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
ปีการศึกษา ๒๕๒๗

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อที่จะศึกษาถึงสถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทย เนื่องจากในปัจจุบันแม่ชี เป็นกลุ่มบุคคลที่มีจำนวนไม่น้อยเลยและ เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับต่อความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในสังคมไทยเราด้วย แต่จากสภาพความเป็นจริงแล้วแม่ชีกลับกลายเป็นกลุ่มบุคคลที่แทบจะกล่าวได้ว่าถูกสังคม หน่วยงานไม่ว่าจะเป็นด้านเอกชนหรือรัฐบาล ไม่ได้ให้การเอาใจใส่ช่วยเหลือสนับสนุนทั้งทางด้านความเป็นอยู่ หรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เท่าที่ควร ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสถานภาพและบทบาทของแม่ชีตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นสำคัญ จากสาเหตุนี้เองทำให้แม่ชีบางกลุ่มจำต้องร่วมมือกันในการที่จะปรับปรุงสถานภาพและบทบาทของตน ดังเช่นการจัดตั้งสถาบันแม่ชีไทยขึ้นก็เพื่อจะได้เป็นศูนย์กลางในการร่วมมือกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อศาสนาและสังคมส่วนรวม ตลอดจนร่วมกันจัดวางระเบียบกฎ-เกณฑ์ข้อปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่แม่ชีทั่ว ๆ ไปจะได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ และง่ายต่อการควบคุมดูแลและทำการปกครอง ซึ่งการปรับปรุงสถานภาพและบทบาทของแม่ชีนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจะให้ตนเป็นที่ยอมรับจากประชาชนและหน่วยงานทั้งภาคเอกชนและรัฐบาล แต่การที่แม่ชีจะดำเนินกิจกรรมอะไรก็ตามย่อมต้องอาศัยการยอมรับจากทั้งฝ่ายแม่ชีกันเองและประชาชนด้วย จึงจะทำให้ได้รับความร่วมมืออันจะนำมาซึ่งความสำเร็จ

โดยในที่นี้จะทำการศึกษาถึงทัศนคติของแม่ชีที่สำนักวิปัสณากรรมฐานวัดสร้อยทอง และประชาชนในละแวกนั้นว่าต่างมีความคิดเห็นอย่างไรต่อสถานภาพและบทบาทของแม่ชีทั่ว ๆ ไป เพื่อจะได้ เป็นแนวทางที่แม่ชีหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะได้นำไปพิจารณาปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป

ในการศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทยนี้ จะทำการศึกษาโดยแบ่งออกเป็นสองลักษณะใหญ่ ๆ คือ

๑) การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ เช่น วารสาร งานวิจัย ตลอดจนบทความที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแม่ชี เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการศึกษาถึงประวัติความเป็นมา สถานภาพและบทบาทของสตรีในทางพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนกระทั่งสมัยปัจจุบัน ว่าในแต่ละสมัยสังคมให้การยอมรับนับถือหรือส่งเสริมสนับสนุนให้แม่ชีเข้ามามีบทบาทในด้านศาสนา มากน้อยเพียงไร แม่ชีมีต้นกำเนิดเป็นมาอย่างไร สังคมไทยให้การยอมรับนับถือแม่ชีมากน้อยเพียงไร ตลอดจนศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นตัวจำกัดในเรื่องสถานภาพและบทบาทของแม่ชี รวมทั้งองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการกำหนดสถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทย

๒) การศึกษาภาคสนาม จะเป็นการศึกษาเปรียบเทียบถึงทัศนคติของแม่ชีและประชาชนที่มีต่อสถานภาพและบทบาทของแม่ชีส่วนหนึ่ง โดยในที่นี้จะทำการสำรวจทัศนคติของแม่ชีที่สำนักวิปัสณากรรมฐาน วัดสร้อยทอง เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร จำนวน ๔๗ ท่าน และประชาชนในละแวกใกล้เคียงกับวัดอีก ๔๒ คน ข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์และการส่งแบบสอบถามไปทางไปรษณีย์ด้วย การศึกษาภาคสนามอีกส่วนหนึ่งคือการเข้าไปสังเกตการณ์ และสัมภาษณ์ในเรื่องบทบาทหรือกิจกรรมของแม่ชีที่ศูนย์สภาภาษาชาวไทย เขาล้าน จังหวัดตราด ในส่วนนี้จะทำการสัมภาษณ์แม่ชีและเจ้าหน้าที่ที่ร่วมงานด้วยถึงการปฏิบัติงานของแม่ชีที่ศูนย์แห่งนี้ว่าแม่ชีมีบทบาทมากน้อยเพียงไร มีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของแม่ชีอย่างไรบ้าง สมควรจะได้แก้ไขหรือปรับปรุงบทบาทดังกล่าวหรือไม่อย่างไร

จากผลการศึกษาวิจัยพอจะสรุปได้ว่า ยังหาหลักฐานแน่ชัดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของแม่ชีไม่ได้ แต่พอจะสันนิษฐานได้ว่าแม่ชีนี้คือกลุ่มสตรีที่มีความฝักใฝ่ในศาสนา แต่เมื่อภิกษุณีได้สิ้นสูญไปแล้วสตรีเหล่านี้จึงจะหาทางที่จะเข้ามาใกล้ชิดศาสนาโดยแปรรูปร่างเป็นแม่ชีที่ถือศีล ๘ ซึ่งโดยทั่ว ๆ ไปสังคมก็มองว่าเป็นนักบวชฝ่ายหญิง เช่นเดียวกับภิกษุสงฆ์ที่เป็นนักบวชฝ่ายชายแต่ให้การเคารพยกย่องนับถือน้อยกว่าพระภิกษุสงฆ์ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสถานภาพและบทบาทของแม่ชีเองเป็นสำคัญ คือ ประชาชนยังมองว่าแม่ชีมิได้เป็นผู้นำทางศาสนา ดังเช่นพระสงฆ์ การทำประโยชน์ต่อศาสนาต่อสังคมก็ยังมีน้อยมาก บางครั้งแม่ชีเองก็ทำตัวไม่น่าเลื่อมใสศรัทธา ซึ่งในเรื่องนี้ทางฝ่ายแม่ชีเองก็ได้พยายามหาทางแก้ไขปรับปรุงสถานภาพและบทบาทของตนตลอดมา โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะสังคมในชนบท ดังเช่น โครงการอบรม

เยาวชนภาคฤดูร้อน โครงการพัฒนาชนบทหรือโครงการศูนย์เขมรอพยพเป็นต้น แต่ขณะนี้ยังขาดความร่วมมือและการช่วยเหลือสนับสนุนจากทั้งฝ่ายแม่ซีเอง ฝ่ายประชาชน ฝ่ายรัฐบาล และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยที่แม่ซีจะได้ประชาสัมพันธ์ถึงผลงานและกิจกรรมของตนให้ประชาชนทั่ว ๆ ไปได้ทราบ ต้องปรับปรุงตนเองทั้งในด้านการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อเป็นการพัฒนาตนเองเสียก่อนเพื่อจะได้เป็นพื้นฐานที่จะนำไปช่วยพัฒนาสังคมต่อไป ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลในธรรม ทำตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส ทำตนให้เป็นคนมีคุณค่าต่อสังคม โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะช่วยพัฒนาสังคม มีใจบวชก็เพื่อเอาตัวรอดแต่ผู้เดียวเท่านั้น

ปัจจุบันสถาบันแม่ซีไทยจึงเป็นองค์กรเดี่ยวของแม่ซีที่พอจะขอความร่วมมือจากแม่ซีในการดำเนินงานพัฒนาต่าง ๆ ควรจะได้ริเริ่มโครงการที่จะช่วยพัฒนาสังคมของตนเอง โดยอาจจัดตั้งเป็นองค์กรเอกชนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือและส่งเสริมการพัฒนา โดยมีต้องรอให้หน่วยงานอื่นขอความร่วมมือ หรือถ้าหากยังไม่อาจจัดตั้งองค์กรเองได้ก็อาจจะเข้าไปร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น มูลนิธิเด็ก มูลนิธิดวงประทีป เป็นต้น และควรจะมีการขยายโครงการหรือกิจกรรมที่แม่ซีดำเนินงานอยู่แล้วให้มากขึ้น และควรขยายระยะเวลาที่จะปฏิบัติงานให้มากขึ้นด้วย มีควรจำกัดอยู่แต่เพียงช่วงฤดูร้อนเท่านั้น

Thesis Title Status and Role of Nuns in Thai Society :
The Case of Wat Soithong.

Name Sukjai Buddhavisate

Thesis Advisor Associate Professor Amara Pongsapich, Ph.D.

Department Sociology and Anthropology

Academic Year 1984

Abstract

This study aims at identifying status and role of mae chi or nuns in Thai Society. At present, there are quite a number of mae chi groups associated with different progressive Buddhist groups in Thai society. In the past, mae chi as a collective group has been forgotten by society. Neither private nor government sector has been supporting thier activity. Therefore, mae chi have been organizing themselves to improve their status and role. One example in the esblishing of the Mae Chi Institution whose main objective is to function as a center where cooperations among mae chi may be sought. The rules and regulations were drafted by the committee members to be followed by members and serve as a guideline for thier activities. The improvement of status and role results in greater recognition by the people as well as private and government agencies concerned.

The attitude of mae chi at Wat Soithong and of the people living in the vicinity were the focus of this study which has two main objectives.

1. To study and analyse historical and background data on status and role of mae chi from different documents such as journals and research reports. The status and role of women since the time of the Buddha to the present are documented.

2. To carry out field study by interviewing 47 nuns and 82 persons living at and using the service of Wat Soithong, Dusit District, Bangkok. Data were collected by interview, observation and questionnaire enumeration at Wat Soithong. Additional fieldwork was carried out at a Red Cross Center, Kao Larn, Trat Province. The purpose is to gather information on opinion and attitude of mae chi and general public on appropriate status and role of nuns in the present societal conditions.

From this study it can be concluded that since bhiksuni were not allowed, women who wanted to be ordained changed their idea and follow the eight commandment instead. They dress in white, shave their heads and are called mae chi. However, people do not respect mae chi the way they respect monks because mae chi appear to be more lax in following religious practices and less knowledgeable about the doctrine. Therefore, a group of mae chi tried to improve their status and role by joining development activities such as summer youth training program, rural development project and work at the Cambodian Refugee Center. By becoming involved in social welfare and development activities, it becomes clear that mae chi feel that their contribution to the development and improvement of the society in general have helped improved their self-respect. The status of mae chi had improved when the public recognize that mae chi have a role to

play in society. What is needed now is the development of more social welfare and development projects where mae chi may truly contribute and work for the underprivileged in the society. Furthermore, this study also indicates that mae chi need to educate themselves and make themselves better qualified to work for the general well-being of the society.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ญ
บทที่	
๑ บทนำ	๑
ขอบเขตของการศึกษา	๓
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	๓
คำจำกัดความ	๔
แนวคิดที่สำคัญ	๔
วิธีการศึกษา	๔
ข้อจำกัดของการศึกษา	๕
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒ สถานภาพและบทบาทของสตรีในพุทธศาสนา	๔
๓ ความหมายและความเป็นมาของแม่ชีในพุทธศาสนา	๒๑
๔ ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแม่ชีวัดสร้อยทอง	๒๓
ข้อมูลทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับประชาชนที่สัมภาษณ์	๕๖
๕ ทัศนคติของแม่ชีและประชาชนที่มีต่อสถานภาพและบทบาท ของแม่ชี	๕๔
๖ บทบาทของแม่ชีวัดสร้อยทองที่มีต่อสังคมภายนอกชุมชน	
โครงการอบรมเยาวชนฤดูร้อน	๕๔
โครงการพัฒนาชนบท	๕๕
โครงการศูนย์สภากาชาดไทย เขาล้าน จ.ตราด	๕๖

	หน้า
๗ สรุปลงและข้อ เสนอแนะ	๕๒
บรรณานุกรม	๑๐๒
ภาคผนวก ก คู่มือที่ใช้ประกอบการสัมมนา " เรื่องทัศนคติที่มีต่อสถานภาพ และบทบาทของแม่ชีในสังคมไทย"	๑๐๖
ภาคผนวก ข ตารางแสดงข้อมูลทั่ว ๆ ไปที่เกี่ยวกับแม่ชีและประชาชนที่ สัมมนา	๑๑๔
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบระหว่างทัศนคติของแม่ชีวัดสร้อยทองกับ ประชาชนในละแวกวัดสร้อยทองที่มีต่อสถานภาพและบทบาท ของแม่ชีทั่ว ๆ ไป	๑๒๑
ภาคผนวก ง ระเบียบปฏิบัติของแม่ชีที่สถาบันแม่ชีไทยเป็นผู้กำหนด	๑๒๖
ภาคผนวก จ ระเบียบปฏิบัติงานของแม่ชีที่ศูนย์สภาภคชาติไทย เขาล้าน จ.ตราด	๑๓๒
ประวัติผู้เขียน	๑๓๕

กิติกรรมประกาศ

ในการที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเข้าศึกษาต่อจนถึงระดับปริญญาโทบัณฑิตนี้ เป็นเพราะผู้เป็นบิดามารดาได้ให้โอกาสและให้การสนับสนุนการศึกษาของข้าพเจ้าตลอดมา ซึ่งพระคุณอันใหญ่หลวงนี้ข้าพเจ้าใคร่จะขอระลึกถึงตลอดไป

สำหรับการทำวิทยานิพนธ์นี้ ข้าพเจ้าใคร่ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์นี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี ตลอดจนศาสตราจารย์ ดร.พัทธา สายหู, รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ และ Mr. William Klausner ที่กรุณาให้เกียรติเป็นกรรมการดำเนินการสอบ และให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ รวมทั้ง ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ที่กรุณาให้คำแนะนำและข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์นี้ ซึ่งพระคุณของอาจารย์ทุกท่านจะเป็นที่จดจำของข้าพเจ้าตลอดไป

นอกจากนี้แล้วข้าพเจ้าใคร่ขอขอบคุณแม่ชีที่สำนักวิปัสณากรรมฐาน วัดสร้อยทองทุกท่าน แม่ที่เป็นกรรมการสถาบันแม่ชีไทย และคุณศรีนทิพย์ วีโรทัย ที่กรุณาให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลด้วยดีตลอดมา ขอขอบคุณ คุณเรณู กิ่งทอง คุณจามรี ศิริมัย และคุณวันเพ็ญ เกิดศรี ที่ช่วยพิมพ์และตรวจทาน ตลอดจนคุณไพศาล พุทธิวิเศษ ซึ่งเป็นผู้ให้กำลังใจ และช่วยเหลือประสานงานในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ข้าพเจ้าจัดทำขึ้นด้วยความพยายามและตั้งใจอย่างมากผลดีที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้สนใจนั้น ข้าพเจ้าขอมอบแด่อาจารย์ผู้มีพระคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้ แต่หากมีสิ่งผิดพลาดประการใดข้าพเจ้าใคร่ขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

สุขใจ พุทธิวิเศษ